DOI: 10.11649/a.2751
Article No.: 2751

Adeptus
nr 19/2022 r. pismo humanistów

Tymoteusz Król – aktywista na rzecz rewitalizacji języka wilamowskiego, etnolog, badacz kultury i historii Wilamowic oraz członek Stowarzyszenia „Wilamowianie". Absolwent studiów doktoranckich w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, gdzie obronił pracę doktorską na temat pamięci Wilamowian o powojennych prześladowaniach.
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-1408-6530
e-mail: wymysojer@al.uw.edu.pl

Maciej Mętrak – adiunkt w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, badacz środkowoeuropejskich mniejszości etnicznych i językowych pracujący w projekcie grantowym „Różnorodność językowa w Polsce: języki kolateralne, działania na rzecz języków i konceptualizacja tożsamości zbiorowej", wieloletni uczestnik działań dokumentacyjnych i rewitalizacyjnych w Wilamowicach.
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-5285-4580
e-mail: maciej.metrak@ispan.waw.pl

Andrzej Żak – doktorant w Instytucie Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, gdzie przygotowuje pracę doktorską o akcencie w języku kaszubskim. Do jego głównych zainteresowań należą fonetyka, problematyka języków mniejszościowych, język wilamowski, kaszubski i języki bałtyckie.
ORCID: http://orcid.org/0000-0001-6107-989X
e-mail: andrzej.zak@ispan.waw.pl

Tymoteusz Król, Maciej Mętrak, Andrzej Żak

Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 1945–2000 i 2020–2022

Wstęp

Niniejsza praca stanowi kontynuację *Bibliografii adnotowanej publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 2001–2020*, opublikowanej w 16 numerze „Adeptusa" (Król i in., 2020). Za datę początkową drugiej części opracowania przyjęliśmy rok 1945, który dla Wilamowian oznaczał nie tylko koniec II wojny światowej,

The study was conducted at the author's own expense. Authors' contribution: article idea (T. K., M. M. and A. Ż.); writing the manuscript (T. K., M. M. and A. Ż.)
The second author is a member of the Editorial Team of this journal. The other authors declare that they have no competing interests.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2022.

ale również początek dotkliwych prześladowań wymierzonych w wilamowską odrębność oraz półformalny zakaz używania języka wilamowskiego i miejscowego stroju. Data ta stanowi również cezurę zamykającą okres badań terenowych w Wilamowicach prowadzonych przez nacjonalistycznie zorientowanych niemieckich naukowców związanych z ruchem *Sprachinselforschung*, którzy w odizolowanych społecznościach germańskiego pochodzenia, zamieszkujących tzw. „wyspy językowe" doszukiwali się reliktów „autentycznej" niemieckiej kultury i języka.

Wobec powyższego zrozumiały jest niemal zupełny brak publikacji poświęconych Wilamowicom w pierwszym powojennym dziesięcioleciu. Nieliczne wzmianki dotyczące wilamowskiej kultury znaleźć można co prawda w publikacjach polskich etnologów dokumentujących tradycyjną kulturę materialną (np. Pietkiewicz, 1955; Reinfuss, 1954), ale poza pojedynczymi przykładami elementów stroju czy wytworów rzemiosła, nie znajdziemy w nich informacji dotyczących historii miejscowości czy jej wyjątkowości na tle otoczenia. Od połowy lat 50. XX wieku ukazywać zaczęły się natomiast publikacje niemieckojęzyczne o charakterze wspomnieniowym i dokumentacyjnym, oparte na jeszcze przedwojennych badaniach i skierowane głównie do przedstawicieli wysiedlonej społeczności niemieckiej Bielska i okolic.

Do prac z lat 1945–2000 (a właściwie 1954–2000) dołączyliśmy również publikacje wydane od czasu opracowania pierwszej części bibliografii (czyli od roku 2020), w tym materiały wilamowskojęzyczne, wydzielone w osobnym punkcie. Ich stosunkowo duża liczba świadczy o niesłabnącym zainteresowaniu Wilamowicami wśród naukowców oraz o aktywności miejscowej społeczności. Całość niniejszego zestawienia, podobnie jak jego pierwsza część, dobrze ukazuje stan badań nad poszczególnymi zagadnieniami, nie tylko mapując główne obszary zainteresowań, ale i ewentualne luki w badaniach oraz możliwe kierunki przyszłych eksploracji.

Założenia metodologiczne pracy zarysowaliśmy we wstępie do pierwszej części bibliografii – są to m.in. uszeregowanie chronologiczne opisywanych tekstów bez podziału na rodzaj publikacji, opracowanie krótkich streszczeń oznaczonych inicjałami autora opisu i przyporządkowanie do tekstów maksymalnie pięciu słów kluczowych (ośmiu w wypadku obszernych opracowań wielotematycznych). Jedyną różnicę stanowi przyjęta w niniejszym opracowaniu zasada zapisywania pełnego imienia autorów publikacji, która – jak sądzimy – pozwoli na łatwiejszą identyfikację przywoływanych tekstów. Naszym głównym celem pozostaje chęć pomocy badaczom i badaczkom wilamowskiego języka i wilamowskiej

kultury, a także wszystkim zainteresowanym problematyką mniejszości etnicznych i językowych, w uzyskaniu możliwie łatwego dostępu do opublikowanych już materiałów. Ponownie podajemy więc, gdzie to możliwe, odsyłacze do tekstów dostępnych on-line (np. linki do stron bibliotek cyfrowych i repozytoriów, a przy nowszych tekstach także numery DOI), choć dla starszych publikacji są to raczej wyjątkowe sytuacje. Podobnie jak w bibliografii za lata 2001–2020, dołożyliśmy starań, by dotrzeć do wszystkich odnalezionych przez nas i zidentyfikowanych tytułów, choć w przypadku starszych materiałów nie zawsze było to łatwe – ponownie więc prosimy o uwagi i uzupełnienia w przypadku pominięcia przez nas istotnych źródeł. W ostatniej planowanej części, która obejmować będzie prace do roku 1945, zamieścimy również uzupełnienie zawierające publikacje z opracowanego już zakresu czasowego, a o których dowiedzieliśmy się po publikacji dotychczas udostępnionych bibliografii.

Bibliografia (do wstępu)

Król, T., Mętrak, M., & Żak, A. (2020). Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 2001–2020. *Adeptus*, *2020*(16), Article 2363. https://doi.org/10.11649/a.2363

Pietkiewicz, K. (Red.). (1955). *Haft i zdobienie stroju ludowego*. Wydawnictwo „Sztuka".

Reinfuss, R. (1954). *Ludowe skrzynie malowane*. Wydawnictwo „Sztuka".

1954 (1 publikacja)

Karasek-Strzygowski, Hertha. (1954). Wilmesauer Geschichten. Sommertage in Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Beskidenbriefe*, *4*(4), 328–332.
badania terenowe; bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; strój wilamowski; związki z Wiedniem

Reportaż z pobytów malarki Herthy Strzygowski w Wilamowicach przed 1945 rokiem. Choć napisany jest w stylu publicystyczno-popularyzatorskim, zawiera wiele cennych informacji dotyczących języka, stroju, kultury i zajęć Wilamowian. Najwięcej miejsca autorka poświęciła swoim modelkom oraz procesowi ubierania się po wilamowsku, a następnie rozmowom przy malowaniu ich portretów w wilamowskich strojach. Niektóre wypowiedzi zapisane zostały w języku wilamowskim. Szczególnie cenny jest opis codziennego życia Wilamowian, ich źródeł dochodów oraz konfliktów międzypokoleniowych na tym tle, a także zapis dialogu

z jednym z ostatnich wilamowskich tkaczy. W tym samym numerze pisma znajdują się również, spisane przez Erikę Hodurek, żarty i opowiadania o Wilamowianach oraz przedruk wiersza *Die Welmeßajer Steckla* autorstwa Jacoba Bukowskiego. (TK)

1955 (1 publikacja)

Bathelt, Hans. (1955). *Beskidenheimat*. Bielitz-Bialaer Beskidenbriefe.
bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; Hałcnów; strój wilamowski; wyspy językowe

Publikacja o charakterze albumowym, mająca prezentować niemieckie dziedzictwo kulturowe i historyczne okolic Bielska, Białej i Cieszyna. Jedną część poświęcono również Wilamowicom (ss. 122–127). Na kilku stronach zaprezentowano zdjęcia wnętrza kościoła, fotografie kobiet w wilamowskich strojach, a także reprodukcje obrazów Herthy Strzygowski, przedstawiających drewnianą architekturę oraz stroje. Oprócz zdjęć znalazł się tam również tekst, który zgodnie z ideologią badaczy niemieckich wysp językowych, do których należał autor, w nacjonalistycznym duchu wspomina m.in. kontakty Wilamowian z mieszkańcami Hałcnowa oraz cele polityczne niemieckich badaczy przybywających do Wilamowic przed 1945 rokiem. (TK)

1956 (1 publikacja)

Horak, Karl. (1956). Das Volkslied in der Bielitzer Sprachinsel. *Jahrbuch der Volkskunde der Heimatvertriebenen*, *2*, 141–153.
badania terenowe; bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; muzyka; wyspy językowe

Tekst przedstawia stan badań nad folklorem muzycznym tzw. bielsko-bialskiej wyspy językowej, do której Karl Horak zaliczał również Wilamowice. Specyfice wilamowskiego folkloru poświęcono jeden akapit. Autor zamieścił spis 222 piosenek (w tym ponad 20 z Wilamowic), które zostały przez niego zarejestrowane i do których umieścił odnośniki – zarówno bibliograficzne, jak i do swojego archiwum. Obecnie zapisy tych pieśni znajdują się w Zentrum für Volksmusik, Literatur und Popularmusik des Bezirks Oberbayern (do 2020 roku Volksmusikarchiv Oberbayern) w Bruckmühl w Górnej Bawarii. Ich teksty zostały opublikowane wraz z edycją krytyczną przez Tymoteusza Króla (Król, 2019a)[1]. (TK)

[1] Zob. poprzednią część bibliografii (Król i in., 2020, s. 38).

1957 (1 publikacja)

Hodurek, Erika. (1957). Wilmesauer. W Hans Bathelt (Red.), ***Wenn die Feuermännchen tanzen: Märchen, Sagen und Schwänke aus der Ostdeutschen Heimat*** **(ss. 44–54). H. Bathelt.**
bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; strój wilamowski

Rozdział poświęcony Wilamowianom w publikacji Hansa Bathelta, mającej na celu pokazanie ustnego folkloru tzw. bielsko-bialskiej wyspy językowej. Znajduje się tam kilka żartobliwych opowiadań o Wilamowianach. Zostały one opatrzone komentarzami, które sprawiają, że wydźwięk tekstu jest pozytywny dla opisywanych. Zamieszczono tam również reprodukcję obrazu Herthy Strzygowski, przedstawiającego dwie Wilamowianki w strojach, oraz opublikowano kilka rysunków Eriki Hodurek. (TK)

1958 (1 publikacja)

Weinreich, Uriel. (1958). ***Yiddish and colonial German in Eastern Europe: The differential impact of Slavic*****. Mouton & Co.**
fonetyka i fonologia; język wilamowski; kontakty językowe; morfologia; wyspy językowe

Liczące 53 strony opracowanie, przygotowane na IV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Moskwie przez wybitnego badacza języka jidysz. W broszurze autor porównuje elementy językowej i kulturowej slawizacji dwóch posługujących się językami germańskimi grup, których członkowie rozpoczęli migrację do Europy Środkowej i Wschodniej w średniowieczu: Niemców i Żydów aszkenazyjskich. Autor analizuje wpływ języków słowiańskich na fonologię, gramatykę (m.in. adaptowanie słowiańskich formantów, metod derywacji i szyku wyrazowego) oraz słownictwo regionalnych wariantów języków jidysz i niemieckiego (prezentowane przykłady pochodzą m.in. z Prus Wschodnich, Inflant, Śląska, Spisza, słoweńskiego Gottschee/Kočevja, Bukowiny, Siedmiogrodu, Wołynia i Powołża). W tekście przedstawiono również skrótowo paralele i różnice w folklorze muzycznym (melodie, teksty i taniec), folklorze narracyjnym, przysłowiach, medycynie ludowej, kuchni, stroju i architekturze. Pracę zamykają punkty poświęcone dystrybucji geograficznej dialektów niemieckich i jidysz w Europie Środkowej i Wschodniej oraz czynnikom czasowym, geograficznym i społecznym, mającym wpływ na różny charakter relacji słowiańsko-niemieckich i słowiańsko-żydowskich. Autor zwraca uwagę na fundamentalną dla formowania się języka jidysz rolę pożyczek słowiańskich i znacznie płytszy wpływ słowiańskiego sąsiedztwa na język niemieckich enklaw. W podsumowaniu podkreślona została również wyspowość nie-

mieckiego osadnictwa i rozdrobnienie językowe kolonistów, kontrastujące z ciągłością dialektów jidysz. W opracowaniu kilkukrotnie wykorzystane zostały przykłady z języka wilamowskiego, zaczerpnięte z prac Adama Kleczkowskiego i Hermana Mojmira. (MM)

1959 (1 publikacja)

Stanek, Jan. (1959). *Z dziejów ziemi oświęcimskiej*. Wydawnictwo Literackie.
historia miasta; historia parafii; reformacja i kontrreformacja

Obszerna (350 ss.) praca historyczna dotycząca ziemi oświęcimskiej. Stanek posługiwał się w niej znacznie bardziej rozbudowanym aparatem naukowym niż Józef Putek, autor wcześniejszej, wydanej w 1938 roku monografii ziemi oświęcimskiej, również zawierającej informacje o Wilamowicach (Putek, Józef. (1938). *O zbójnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jerozolimie: Szkice z dziejów pogranicza śląsko-polskiego*. s.n.). W pracy znajduje się wiele wzmianek, dokumentów i obszerniejszych opisów na temat Wilamowic. Autor opisał konflikty wilamowskich chłopów z proboszczami, stosunki Wilamowian z dziedzicami wsi, zakres władzy wójta, wykupienie się Wilamowian z poddaństwa i potop szwedzki. Szczególnie dużo miejsca historyk poświęcił tkactwu i handlowi, opisując ich rozwój i upadek, a także podróże handlowe wilamowskich kupców. (TK)

1960 (1 publikacja)

Horak, Karl. (1960). Volksmusik aus Wilmesau. *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, *9*, 114–122.
badania terenowe; bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; muzyka; wyspy językowe

Pierwszy i przez kilkadziesiąt lat jedyny tekst poświęcony folklorowi muzycznemu Wilamowian, nieznany polskim naukowcom aż do drugiej dekady XXI wieku. Autor opisał w nim historię wilamowskiej muzyki z perspektywy badań nad niemieckimi wyspami językowymi, do których zaliczał Wilamowice. Dlatego też główna teza tekstu głosi, że oryginalna muzyka wilamowska miała cechy niemieckie, a w wyniku izolacji od Bielska przyjmowała coraz więcej cech polskich (które jednak autora już nie interesowały). Choć przez takie podejście badacz zaprezentował jedynie mały wycinek wilamowskiej muzyki, znalazły się tam również interesujące materiały: nuty do kilkunastu melodii, opisy tańców oraz biografia muzyczna jego głównego rozmówcy – Józefa Foxa. (TK)

1963 (1 publikacja)

Mitzka, Walther. (1963–1965). *Schlesisches Wörterbuch* (T. 1–3). de Gruyter & Co.
dialekty niemieckie; język wilamowski

Obszerny trzytomowy słownik niemieckich dialektów Śląska. W publikacji można znaleźć wiele leksemów poświadczonych w Wilamowicach. W słowniku hasła zostały zapisane w standardowej niemieckiej ortografii, natomiast przykłady użycia – półfonetycznie. (AŻ)

1965 (2 publikacje)

Bellmann, Günter. (1965). *Schlesischer Sprachatlas: T. 2. Wortatlas* (Ludwig Erich Schmitt, Red.). N. G. Elwert Verlag.
dialekty niemieckie; język wilamowski

Atlas niemieckich dialektów Śląska poświęcony słownictwu. Zawiera 90 map. Wilamowice pojawiają się jako punkt atlasu (X' 81,5), choć nie wszystkie leksemy znajdują poświadczenie w języku wilamowskim. (AŻ)

Chusty tureckie z Wilamowic. (1965). *Kalendarz Beskidzki, 1965*, 156.
historia miasta; strój wilamowski; związki z Wiedniem

Krótki tekst nieznanego autora na temat chust tureckich w stroju wilamowskim. Znajduje się w nim również streszczenie historii Wilamowic, szczególnie tej związanej z podróżami handlowymi i tkactwem. (TK)

1967 (1 publikacja)

Bellmann, Günter. (1967). *Schlesischer Sprachatlas: T. 1. Laut- und Formenatlas* (Ludwig Erich Schmitt, Red.). N. G. Elwert Verlag.
dialekty niemieckie; język wilamowski

Atlas niemieckich dialektów Śląska poświęcony fonetyce i morfologii. Zawiera 98 map, na których przedstawiono dane z trzech różnych źródeł. Wilamowice pojawiają się jako punkt atlasu, mimo że nie wszystkie źródła prezentują dane dla języka wilamowskiego. (AŻ)

1970 (6 publikacji)

Kuhn, Walter. (1970a). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(6), 17–19.

Kuhn, Walter. (1970b). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(7), 17–18.

Kuhn, Walter. (1970c). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(8), 17–18.

Kuhn, Walter. (1970d). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(10), 17–19.

Kuhn, Walter. (1970e). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(11), 17–18.

Kuhn, Walter. (1970f). Wilmesau. *Bielitz-Bialaer Heimatbote: Mitteilungsblatt der Heimatgruppe Bielitz-Biala e. V.*, *1970*(12), 17–18.
bielsko-bialska wyspa językowa; język wilamowski; strój wilamowski

W cyklu sześciu krótkich artykułów popularnonaukowych, poświęconych Wilamowicom, autor przedstawia ogólne informacje na temat położenia i historii miasta, języka, strojów oraz odrębności Wilamowian. W pierwszej części badacz opisuje położenie Wilamowic i zaznacza, że miasteczko należy do bielskiej grupy (tj. bielsko-bialskiej wyspy językowej). Następnie Kuhn zauważa odrębność strojów wilamowskich i charakteryzuje główne zajęcia Wilamowian (tkactwo, handel). Autor przedstawia też krótko relacje narodowościowe w miasteczku (określając je jako niemiecko-polskie) oraz wskazuje główne źródła do badań historii i języka (Józef Latosiński, Adam Kleczkowski). Tę część zamyka zarys historii powstania Wilamowic (XIII–XIV wiek). W drugim artykule Kuhn opisuje rozwój miasteczka od XV do XVII wieku (dzieje pobliskiej Starej Wsi, parafii, reformacja itd.). Trzeci i czwarty artykuł przedstawiają historię nazwisk i imion w Wilamowicach. Autor stwierdza, że nazwiska notowane w XVII wieku są w gruncie rzeczy używane do dziś (choć w wersji spolonizowanej). Badacz notuje też kilka siedemnastowiecznych przydomków, a następnie opisuje historię wykupienia się Wilamowian z poddaństwa (pańszczyzny). Kuhn opisuje też krótko wilamowskie stroje kobiece. Piąty artykuł przedstawia nazwiska niektórych znanych Wilamowian z XIX wieku i pierwszej połowy XX wieku: nauczycieli, lekarzy, inżynierów, księży (w tym Józefa Bilczewskiego) itd. Następnie autor wspomina o instytucjonalnym i kulturalnym rozwoju miasteczka (powstanie poczty, apteki, szkoły, przedszkola itd.), a także o najważniejszych

pracach na temat języka z pierwszej połowy XX wieku (Ludwika Młynka, Józefa Latosińskiego, Adama Kleczkowskiego, Hermana Mojmira). Tę część zamyka porównanie dostępnych statystyk (liczb osób mówiących po wilamowsku) oraz stwierdzenie, że Wilamowianie skutecznie opierali się polonizacji. Nie uważali się oni za Polaków, ani nie uważali się też całkowicie za Niemców, mając swoją „małą tożsamość" (*kleines Sonderdasein*). W ostatniej części autor polemizuje z wciąż żywym przekonaniem o flamandzkim pochodzeniu Wilamowian. Następnie krótko omawia aktualną sytuację Wilamowic jako jedynej miejscowości w dawnej bielsko-bialskiej wyspie językowej, która uniknęła wysiedleń, i jedynej na Śląsku, w której najstarsze osoby wciąż używają „niemieckiego dialektu". Częścią artykułów są zdjęcia (przede wszystkim mieszkanek Wilamowic w strojach oraz elementów miejscowej architektury, w tym fotografia starego kościoła). (AŻ)

1971 (1 publikacja)

Rozner, Anna. (1971). Dzieje Wilamowic. *Kalendarz Beskidzki*, *1971*, 123–128.
II wojna światowa; folklor; historia miasta; mitologia pochodzenia

Tekst o charakterze popularnonaukowym prezentujący historię Wilamowic. Autorka (prawdopodobnie pochodząca z Wilamowic) opierała się głównie na monografii Józefa Latosińskiego (Latosiński, Józef. (1909). *Monografia miasteczka Wilamowic: Na podstawie źródeł autentycznych*. Drukarnia Literacka pod zarządem L. K. Górskiego) oraz na lokalnych legendach, np. odnoszących się do pochodzenia Wilamowian. Na sposób prezentacji historii Wilamowian miały zapewne wpływ oczekiwania ówczesnej władzy. Czasem objawia się to w rozłożeniu akcentów, np. autorka duży nacisk położyła na wykorzystywanie wilamowskich chłopów przez właścicieli, urzędników i plebana. Czasem pojawiają się informacje nierzetelne, np. o masowym członkostwie Wilamowian w Armii Ludowej czy lokalnych oddziałach podległych Polskiej Partii Robotniczej (większość z wymienionych nazwisk to osoby z okolicznych wsi), a ciemne karty historii po roku 1945 przesłonięte zostały propagandową narracją o sukcesach nowego ustroju. (TK)

1973 (1 publikacja)

Imielski, Władysław. (1973). Flamandowie z Wilamowic. *Kalendarz Beskidzki*, *1973*, 106–109.
folklor; historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia; strój wilamowski

Tekst o charakterze popularnonaukowym prezentujący Wilamowian i ich kulturę. Napisany został jednak w sposób bardziej rzetelny niż tekst Anny Rozner (1971) opublikowany dwa lata wcześniej w tym samym kalendarzu. Autor oprócz monografii Józefa Latosińskiego znał również inne publikacje o Wilamowicach, a przedstawione treści – m.in. opis ówczesnego stanu zachowania stroju, historii i działalności zespołu folklorystycznego oraz zainteresowania Wilamowicami przez zespoły „Śląsk" i „Mazowsze", świadczą o tym, że odwiedził miasto i rozmawiał z jego mieszkańcami. (TK)

1976 (1 publikacja)

Bittner-Szewczykowa, Halina. (1976). Odzież chłopska jako dobro majątkowe („tezauryzacja" ubiorów ludowych). *Polska Sztuka Ludowa*, *30*(1), 5–18.
folklor; strój wilamowski

Autorka, odwołując się do pojęcia „tezauryzacji" w rozumieniu wprowadzonym do etnografii przez Tadeusza Seweryna, przygląda się roli strojów ludowych jako inwestycji finansowej i wyznacznika statusu w okresie od XVIII do drugiej połowy XX wieku. W tekście poruszono kwestię surowców włókienniczych, tkanin i elementów stroju używanych jako środek płatniczy lub zabezpieczenie finansowe oddawane w zastaw. Autorka przytacza przykłady najcenniejszych elementów strojów (biżuterii i tkanin haftowanych metalową nicią), pochodzących przede wszystkim z bogatszych regionów na południu i zachodzie dzisiejszej Polski. Stosunkowo dużo uwagi poświęca strojom wilamowskim, zwłaszcza żałobnym. Podkreślone zostało również posiadanie przez Wilamowianki kilku zestawów stroju na różne okazje. Wśród ilustracji do artykułu znalazły się 2 zdjęcia wilamowskich kobiet w strojach oraz katalogowe fotografie jupki i krzyżyka do korali. (MM)

1977 (1 publikacja)

Rosner, Othmar. (1977). *Wilmesau* [Kopia rękopisu].
Archiwum Stowarzyszenia „Wilamowianie”.
badania terenowe; bielsko-bialska wyspa językowa; historia miasta; historia parafii; tożsamość

Niepublikowana monografia historyczna Wilamowic, napisana przez Othmara Rosnera, Austriaka wilamowskiego pochodzenia. Jej rękopis znajdował się w zlikwidowanym w 2015 roku Mährisch-Schlesisches Museum w Klosterneuburgu pod Wiedniem. Obecnie kopie znajdują się w Muzeum Historycznym w Bielsku-Białej oraz w cyfrowym archiwum Stowarzyszenia „Wilamowianie”. Praca w dużej mierze opiera się na opracowaniach Józefa Latosińskiego i Walthera Kuhna, przedstawia szeroki kontekst historii Polski. W wywodzie autora widoczne są jego niemieckocentryczne, nacjonalistyczne poglądy. Najciekawszą częścią pracy są relacje z kilkutygodniowego pobytu autora w Wilamowicach w latach 70. XX wieku. Jest to jedyny tak obszerny opis sytuacji językowej oraz stosunków etnicznych w Wilamowicach w czasie PRL, napisany przez osobę zza granicy, której nie dotyczyła ówczesna cenzura. Praca liczy 460 stron. (TK)

1981 (2 publikacje)

Horak, Karl. (1981). Das Tanzgut der Bielitz-Bialaer Sprachinsel.
***Jahrbuch für Ostdeutsche Volkskunde*, *24*, 7–62.**
badania terenowe; bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; muzyka; wyspy językowe

Obszerne studium folkloru muzycznego i tanecznego okolic tzw. bielsko-bialskiej wyspy językowej. We wstępie (autorstwa Josefa Lanza) wiele miejsca poświęcono Wilamowicom, szczególnie ich odmiennej powojennej historii i specyfice, związanej z oddaleniem od bielsko-bialskiej wyspy. Autor zamieścił wiele opisów tańców i pieśni z Wilamowic, które zachowały się wyłącznie dzięki jego badaniom. Większość pokrywa się z tymi zamieszczonymi w publikacji z 1960 roku (Horak, 1960), jednak tutaj umieszczone zostały w kontekście folkloru bielsko-bialskiej wyspy. Tekst zawiera również zdjęcie obrazu Herthy Strzygowski przedstawiającego czepiny w Wilamowicach i krótki opis tego obrzędu. (TK)

Kuhn, Walther. (1981). *Geschichte der deutschen Sprachinsel Bielitz (Schlesien)*. Holzner Verlag.
bielsko-bialska wyspa językowa; historia miasta; reformacja i kontrreformacja; wyspy językowe

Monografia niemieckiej bielskiej wyspy językowej autorstwa znanego historyka i badacza wysp językowych. Zawiera ona wiele informacji o Wilamowicach, zaczerpniętych zarówno z literatury, jak i trudno dostępnych dokumentów (spisy ludności). Wiele miejsca poświęcono nazwom miejscowym, historii osadnictwa oraz reformacji i kontrreformacji. Badacz wyraźnie zaznaczył odrębność Wilamowian i specyfikę ich położenia. W treści widoczne są poglądy autora, który w czasie prosperity niemieckiego narodowego socjalizmu nie krył swojej nacjonalistycznej orientacji. (TK)

1983 (5 publikacji)

Morciniec, Norbert. (1983a). De Vlaamse oostkolonisatie en het dialect van Wilamowice in Zuid-Polen. *Vlaams-Poolse Tijdingen*, *1983*(3), 3–19[2].
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Artykuł jest rozwinięciem wcześniejszego tekstu (zob. Morciniec, 1983c). Autor szczegółowo omawia dzieje germańskiej (niemieckiej i flamandzkiej) kolonizacji na terenie Śląska i ówczesnego księstwa oświęcimskiego, zaczynając od XIII wieku, a następnie przedstawia historię Wilamowic. Badacz analizuje tezę o domniemanym flamandzkim pochodzeniu Wilamowian, konfrontując ją z faktami historycznymi i językowymi. Argumenty historyczne nie przemawiają za flamandzkim pochodzeniem przodków Wilamowian, natomiast dane językoznawcze wskazują na wschodnioniemiecką (*Oostduits*) proweniencję wilamowskiego, który jako dialekt kolonialny (*kolonisatiedialect*) pojawił się w XIII wieku na Śląsku (wraz z osadnikami z Turyngii i Frankonii). Nieliczne słowa porównywane z flamandzkim są w istocie pochodzenia dolnoniemieckiego, jako że północna część Turyngii należała do dolnoniemieckiego obszaru językowego. (AŻ)

[2] Przedruk artykułu zawarty w tomie jubileuszowym autora (Morciniec, Norbert, 2012, *Vita in Linguis. Schriften zur Germanistik und Niederlandistik. Aus Anlass des 80. Geburtstages* (ss. 405–416). Wrocław/Dresden: Neisse Verlag), udostępnionym na portalu Academia: https://www.academia.edu/37609814/Vita_in_Linguis_pdf (dostęp: 6.09.2022).

Morciniec, Norbert. (1983b). De Vlaamse oostkolonisatie en het dialect van Wilamowice in Zuid-Polen. *Neerlandica Wratislaviensia*, *1*, 285–303.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Przedruk artykułu z tego samego roku (zob. Morciniec, 1983a). (AŻ)

Morciniec, Norbert. (1983c). Flamandzka kolonizacja wschodnia a dialekt Wilamowic. *Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, *36*, 34–37.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Krótki tekst wygłoszony 11 grudnia 1981 roku jako komunikat na posiedzeniu Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Autor analizuje dane historyczne wskazujące na flamandzkie bądź niemieckie pochodzenie Wilamowian. Wobec niemożności rozstrzygnięcia tego problemu na gruncie tych danych, autor wskazuje na fakty językowe, które jednoznacznie mają dowodzić, że wilamowski jest „dialektem śląsko-niemieckim". Osadnicy przybyli na Śląsk z terenów wschodniej Turyngii lub wschodniej Frankonii. (AŻ)

Olma, Karl. (1983). *Heimat Alzen: Versuch einer Chronik über 550 Jahre bewegter Geschichte*. Heimatgruppe Bielitz-Biala e.V., Zweiggruppe Alzen.
bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; historia miasta; mitologia pochodzenia

Licząca 196 stron historia Hałcnowa i związanych z nim miejscowości bielsko-bialskiej wyspy językowej, zawierająca również opis miejscowych zwyczajów. W czwartym z piętnastu rozdziałów, na stronach 33–34, znalazła się krótka historia o „zaradnych Wilamowianach" (*Tüchtige Wilmesauer*), w której opisano krótko dzieje wilamowskiego tkactwa i handlu oraz udział Wilamowian – wyróżniających się swoją mową i barwnymi strojami – w hałcnowskich odpustach, na które przywozili m.in. kołacze z serem. Autor zaznacza, że w przeciwieństwie do germańskich kolonistów z innych okolicznych miejscowości, Wilamowianie po roku 1945 nie zostali wysiedleni, czego ceną była jednak konieczność zerwania kontaktów z bliskimi za granicą i odcięcia się od skojarzeń z niemieckością przez propagację mitu o flamandzkim pochodzeniu. (MM)

Wiesinger, Peter. (1983). Deutsche Dialektgebiete außerhalb des deutschen Sprachgebiets: Mittel-, Südost- und Osteuropa. W Werner Besch, Ulrich Knoop, Wolfgang Putschke, & Herbert Ernst Wiegand (Red.), *Dialektologie: Ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung* (T. 1. 2, ss. 900–929). Walter de Gruyter.
bielsko-bialska wyspa językowa; dialekty niemieckie; język wilamowski; wyspy językowe

Rozdział poświęcony dialektom niemieckim poza niemieckim obszarem językowym, pochodzący z obszernego podręcznika dialektologii niemieckiej. W części poświęconej „wtórnym średnioniemieckim wyspom językowym" (ss. 911–912) wymienia się m.in. bielsko-bialską wyspę wraz z Wilamowicami. Po krótkim przedstawieniu historii osadnictwa autor stwierdza, że w dialekcie Wilamowic obserwowany jest silny wpływ polski, a wilamowski wciąż jest używany jako język domowy. (AŻ)

1984 (3 publikacje)

Kuhn, Walther. (1984). Eine Jugend für die Sprachinselforschung. Erinnerungen. W Walther Kuhn (Red.), *Neue Beiträge zur schlesischen Siedlungsgeschichte: Eine Aufsatzsammlung* (ss. 238–275). J. Thorbecke.
badania terenowe; historia miasta; polityka językowa; strój wilamowski; tożsamość etniczna

Autobiografia Walthera Kuhna. We wspomnieniach badacza znajduje się wiele informacji na temat Wilamowic. Szczególnie cenne są te związane z działalnością niemieckiej organizacji paraskautingowej „Wandervogel" oraz wyprawą jej członków do Wilamowic, a także szczegóły dotyczące metodologii badań Kuhna nad strojem wilamowskim, których nie ma w jego tekście z 1940 roku (Kuhn, Walter. (1940). Die Wilmesauer Frauentracht. *Schlesische Blätter für Volkskunde*, *2*(4), 109–149) oraz późniejszych wyjazdów badaczy wysp językowych do Wilamowic. Szczegółowy opis związków i koligacji (często zaczynających się we wczesnej młodości) badaczy wysp językowych, którzy później pisali o Wilamowicach, pozwala lepiej zrozumieć tę grupę i stosowaną przez jej przedstawicieli etnocentryczną i nacjonalistyczną metodologię. Należy pamiętać, że autor pominął ważny aspekt swojej działalności – zaangażowanie polityczne po stronie narodowego socjalizmu. (TK)

Morciniec, Norbert. (1984). Die flämische Ostkolonisation und der Dialekt von Wilamowice in Süd-Polen. *Slavica Gandensia*, *11*, 7–17.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Artykuł jest niemieckojęzyczną wersją tekstu z 1983 roku (zob. Morciniec, 1983a). (AŻ)

Ryckeboer, Hugo. (1984). Die „Flamen" von Wilamowice. Versuch zur Deutung einer bäuerlichen Überlieferung. *Slavica Gandensia*, *11*, 19–33.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Artykuł stanowi przegląd poglądów i opinii na temat pochodzenia Wilamowian. Autor wychodzi od anegdotycznego przedstawienia poglądów mieszkańców Wilamowic, którzy wskazują na swoje flamandzkie pochodzenie. Badacz zauważa, że w Europie (gdzie dominuje kultura pisma) niemożliwe jest ustne przekazywanie pamięci o swojej proweniencji przez 700 lat. Autor analizuje poglądy Floriana Biesika na temat flamandzkiego lub wręcz angielskiego pochodzenia Wilamowian i konfrontuje je z ustaleniami językoznawców, którzy wskazywali raczej na niemiecką proweniencję osadników. Dość znaczna odrębność wilamowskiego (w stosunku do dialektów niemieckich występujących na Śląsku) oraz katolickie wyznanie (w odróżnieniu od zamieszkujących bielsko-bialską wyspę językową protestantów) pozwoliły na wytworzenie odrębnej, niepolskiej i nieniemieckiej, tożsamości. Autor zauważa, że przekaz o nieniemieckim (flamandzkim) rodowodzie odgrywał ważną rolę w trudnych dla Wilamowian czasach wojny i pozwolił im uniknąć wysiedlenia. (AŻ)

1985 (1 publikacja)

Morciniec, Norbert. (1985). Flamandzka kolonizacja wschodnia a dialekt Wilamowic. *Acta Universitatis Wratislaviensis: Studia Linguistica*, *9*, 73–83.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Artykuł jest polską wersją tekstu z 1983 roku (zob. Morciniec, 1983a). (AŻ)

1990 (1 publikacja)

Majewicz, Alfred F. (1990). *The smallest literature in a minority language in Poland (Florian Biesik's poems in Wymysojerysh)*. Adam Mickiewicz University Institute of Linguistics.
Florian Biesik; język wilamowski; literatura wilamowska

Niewielkie opracowanie zawierające krótki opis historii Wilamowic (mitologia pochodzenia, dzieje podczas II wojny światowej), sylwetkę wilamowskiego poety Floriana Biesika i zarys historii jego twórczości. Tekst zapowiada ukazanie się monografii (por. Majewicz, 1991) z fotokopiami rękopisu dzieł Biesika, który został odnaleziony w 1989 roku w Wilamowicach przez Tomasza Wicherkiewicza. (AŻ)

1991 (1 publikacja)

Majewicz, Alfred F. (1991). *Florian Biesik's poems in Wymysojerysh (The smallest literature in a minority language in Poland)*. International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies.
Florian Biesik; język wilamowski; literatura wilamowska

W monografii zamieszczono fotokopie rękopisu kilku dzieł wilamowskiego poety Floriana Biesika, który został odnaleziony w 1989 roku w Wilamowicach przez T. Wicherkiewicza. Manuskrypt liczy 221 stron, na które składają się: poemat *Óf jer wełt* (tłumaczone jako *Na tamtym świecie*) z przedmową po polsku oraz opisem zasad wilamowskiej wymowy, poemat *Óm mjer* (*Na morzu*) oraz kilka drobniejszych utworów. Niektóre z nich (*Óm mjer* i fragment *Óf jer wełt* o wyprawie do piekła) nie były nigdy wcześniej publikowane. Wstęp został przedrukowany z publikacji z 1990 roku (zob. Majewicz, 1990). (AŻ)

1992 (1 publikacja)

Lasatowicz, Maria Katarzyna. (1992). *Die deutsche Mundart von Wilamowice zwischen 1920 und 1987*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
badania terenowe; fonetyka i fonologia; język wilamowski; morfologia; składnia

Monografia jest próbą przedstawienia historycznej ewolucji języka wilamowskiego: od stanu opisanego przez Adama Kleczkowskiego w roku 1920 (Kleczkowski, Adam. (1920). *Dialekt Wilamowic w zachodniej Galicji: Fonetyka i fleksja*. Polska Akademia Umiejętności) do roku 1987. Autorka analizuje fonetykę i fonologię, morfologię i – mniej szczegółowo – składnię oraz

polskie zapożyczenia. Zamieszczono także krótki tekst po wilamowsku. Autorka stwierdza, że współczesny wilamowski jest „mieszaniną niemieckich i śląskich (polskich) cech językowych" – „ein Gemisch von deutschen und auch polnischen schlesischen Sprachanteilen" (s. 87). Badaczka formułuje kilka prawidłowości fonetycznych, które różnią ówczesny wilamowski od systemu opisywanego przez Kleczkowskiego. W liczącej 95 stron publikacji uwagę zwracają przykłady, które nie znajdują potwierdzenia w badaniach innych autorów. (AŻ)

1993 (1 publikacja)

Sauer, Doris. (1993). *Erinnerungen: Karl Haiding und die Forschungsstelle „Spiel und Spruch"* (Helmut Eberhart & Elke Maria Hammer, Red.). Helmut-P.-Fielhauer-Freundeskreis.
II wojna światowa; badania terenowe; folklor; historia miasta; wyspy językowe

Wspomnienia Doris Sauer, studentki etnologii na Uniwersytecie Wiedeńskim, która uczestniczyła w badaniach terenowych na obszarze obecnej Polski, organizowanych w latach 40. XX wieku przez niemieckiego etnologa Karla Haidinga. W publikacji krytycznie oceniła polityczne zaangażowanie swojego naukowego mentora po stronie hitleryzmu. Na kilku stronach opisała pobyt w Wilamowicach i refleksje z rozmów z Wilamowianami. Na końcu zamieściła również kilka zdjęć z Wilamowic z czasu okupacji. (TK)

1994 (2 publikacje)

Bittner-Szewczykowa, Halina. (1994). Ubiory dla zmarłych oraz wiejskie ubiory żałobne. *Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie*, *11*, 109–116.
folklor; strój wilamowski

Artykuł krótko przedstawia zagadnienie osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych ubiorów trumiennych i żałobnych. Autorka uwzględnia kontekst wcześniejszych epok oraz opisuje, dokonane w połowie XIX wieku, przejście od prostych płóciennych całunów i koszuli śmiertelnych do pochówków w strojach świadczących o statusie zmarłego. W opisie strojów żałobnych podkreślone zostały: brak specjalnych strojów żałobnych w biedniejszych regionach, względnie nowy charakter powiązania barwy czarnej z żałobą oraz późne przyjęcie praktyki okazywania żałoby przez mężczyzn. Przywołany zostaje również zwyczaj noszenia w żałobie „gorszych" tkanin barwnych (jak w okresach postu i adwentu) tam, gdzie kobiety dysponowały kilkoma zestawami stroju. Jako przykład takiej bogatej miejscowości

przywołane zostały Wilamowice, a w pracy opisano tamtejsze ubiory żałobne z początku XX wieku. Autorka przytacza również własne obserwacje z badań terenowych prowadzonych przed rokiem 1970, a wybór Wilamowic do szczegółowego opisu uzasadnia brakiem opracowań tego tematu. (MM)

Urbanke, Oswald. (1994). *Trachten rund um die deutschen Sprachinseln Bielitz-Biala, Teschen und Wilmesau*. Oswald Urbanke.
bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; strój wilamowski; wyspy językowe

Niskonakładowa (20 egzemplarzy) broszura na temat strojów ludowych z okolic Bielska, Cieszyna i Wilamowic. Strojowi wilamowskiemu poświęcono kilka stron, umieszczono również zdjęcia: przedruki z przedwojennych prac oraz fotografie z pobytu autora w Wilamowicach w latach 80. XX wieku i zakupionych wtedy strojów. Napisana została z etnocentrycznej perspektywy niemieckiej, jaką reprezentował autor – działacz organizacji Niemców wypędzonych z tzw. bielsko-bialskiej wyspy językowej. Stroje wilamowskie, obok cieszyńskich i „chłopskich" z Bielska i okolic, zostały przedstawione jako jedne ze strojów niemieckich. Znalazły się w niej także przedruki przedwojennych tekstów, w tym tekst Herthy Strzygowski (Strzygowski, Hertha. (1935). Schlesische Bauernfrauen werden gezeichnet. I. Wilmesau. *Deutsche Monatshefte in Polen*, *1935*(2), 323–331). Publikacja nie wnosi żadnych nowych merytorycznych informacji w porównaniu z innymi tekstami Herthy Strzygowski i Walthera Kuhna, ale stanowi interesujący dokument narracji niemieckich działaczy na temat Wilamowic jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku. (TK)

1995 (2 publikacje)

Morciniec, Norbert. (1995). Zur Stellung der deutschen Dialekts von Wilmesau/ Wilamowice in Südpolen. W Gundolf Keil & Josef Joachim Menzel (Red.), *Anfänge und Entwicklung der deutschen Sprache im mittelalterlichen Schlesien* (ss. 71–81). Jan Thorbecke[3].
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Artykuł jest nieznacznie zmienioną i rozszerzoną (o kilka faktów historycznych oraz krótką analizę historii toponimu *Wilamowice*) wersją tekstu z 1984 roku (zob. Morciniec, 1984). (AŻ)

[3] Przedruk artykułu zawarty w tomie jubileuszowym autora (Morciniec, Norbert, 2012, *Vita in Linguis. Schriften zur Germanistik und Niederlandistik. Aus Anlass des 80. Geburtstages* (ss. 441–454). Wrocław/Dresden: Neisse Verlag), udostępnionym na portalu Academia: https://www.academia.edu/37609814/Vita_in_Linguis_pdf (dostęp: 6.09.2022).

Wicherkiewicz, Tomasz. (1995). A duef wu dy łojt wymysojerysz kuza. Wilamowice – wieś, w której ludzie mówią po wilamowsku. *Pomerania*, *1995*(11), 18–22[4].
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia; wymieranie języka

Popularnonaukowy artykuł krótko przedstawia historię i ówczesną sytuację wilamowskiego (między innymi zakaz jego używania po II wojnie światowej), poglądy na jego pochodzenie (w tym tzw. mitologię pochodzenia, szeroko rozpowszechnioną w miasteczku) i sylwetkę Floriana Biesika. Tekst zawiera często później przywoływaną w kontekście rewitalizacji ponurą prognozę przyszłości wilamowszczyzny: „należy [ona] do tych etnolektów, które zapewne znikną z językowego krajobrazu w ciągu najbliższych kilkunastu lat" (s. 21). (AŻ)

1996 (4 publikacje)

Bilczewski, Tomasz. (1996). Fenomen językowy i dziedzictwo literackie Wilamowic. W Anna Bojanowicz-Pollak (Red.), *„Małe ojczyzny dalekie i bliskie": Materiały z seminarium polonistycznego o kulturze Bielska-Białej* (ss. 10–24). Wojewódzki Ośrodek Metodyczny.
folklor; historia miasta; język wilamowski; strój wilamowski

Tekst napisany został przez ówczesnego ucznia liceum (obecnie profesora UJ). Stanowi on rzetelne podsumowanie historii Wilamowic na podstawie klasycznej literatury (prace Józefa Latosińskiego i Tomasza Wicherkiewicza). Oprócz tego autor oparł się również na rozmowach z Wilamowianami, co było możliwe dzięki jego osobistym rodzinnym kontaktom w miasteczku. W tekście przedstawione zostały rozpowszechnione wśród Wilamowian opinie i legendy na temat historii, języka i stroju, a także pochodzenia przydomków. Są one szczególnie cenne z perspektywy współczesnych badań socjolingwistycznych i etnologicznych. (TK)

[4] Artykuł dostępny na stronie Bałtyckiej Biblioteki Cyfrowej: https://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/publication/2946/edition/2689 (dostęp: 6.09.2022).

Karwat, Krzysztof. (1996). *Ten przeklęty Śląsk*. Towarzystwo Zachęty Kultury.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Zbiór 29 reportaży dotyczących historii i kultury Górnego Śląska, kładących nacisk na jego wielokulturowość i trudne aspekty dwudziestowiecznej historii. Na stronach 57–60 znalazł się artykuł zatytułowany *Gdy umiera język*, opublikowany wcześniej w „Tygodniku Powszechnym" (nr 5, 4 lutego 1996). Tekst, oparty m.in. na rozmowach z burmistrz Barbarą Tomanek i proboszczem Michałem Bogutą, przedstawia krótko historię Wilamowic w duchu popularnej w latach 90. XX wieku opowieści o flamandzkim pochodzeniu Wilamowian. Zawiera również informację o wilamowskich przydomkach czy twórczości Floriana Biesika i przykłady tekstów w *wymysiöeryś*, niestety pozbawione korekty językowej (np. 'štöf' zamiast 'šlöf'). Autor podkreśla polską tożsamość Wilamowian, ale jednocześnie zwraca uwagę na powojenne prześladowania z rąk polskich sąsiadów i władz komunistycznych. (MM)

Surazska, Wisla [Surażska, Wisła]. (1996). Local revolutions in Central Europe, 1990 to 1994: Memoirs of mayors and councilors from Poland, Slovakia, and the Czech Republic. *Publius*, *26*(2), 121–140[5].
historia miasta; okres powojenny

Artykuł analizujący wspomnienia 131 burmistrzów i radnych z Polski, Czech i Słowacji z lat 1990–1994, zebrane podczas ogłoszonego w prasie konkursu. Autorka przygląda się mechanizmom mobilizacji społecznej i formowania nowych, demokratycznych elit po upadku systemu komunistycznego. Jako sposób integracji społeczności wymienia m.in. nawiązywanie do dawnych tradycji i odtwarzanie lokalnych tożsamości, zwraca przy tym uwagę, że zjawiska te mogą prowadzić do rozbijania większych jednostek administracyjnych, a w konkretnych przypadkach mogą także zaszkodzić mniejszościom etnicznym i narodowym. Jako przykład dążenia społeczności lokalnej do większej samodzielności przytoczone zostały Wilamowice, gdzie w cytowanej relacji ówczesnej burmistrz mowa jest o niespełnionej nadziei na utworzenie samodzielnej gminy w mieście, niepołączonej w jeden organizm z okolicznymi miejscowościami. Wprowadzając ten przykład, autorka przedstawia również podstawowy kontekst historii Wilamowic, w tym informacje o powojennych prześladowaniach. (MM)

[5] Dostępne w bibliotece cyfrowej JSTOR: https://www.jstor.org/stable/3330675#metadata_info_tab_contents (dostęp: 6.09.2022).

Urban, Wacław. (1996). Dziwni konfederaci w dziwnej wsi. *Mówią Wieki*, *1996*(7(446)), 49.
historia miasta; historia parafii

Tekst o charakterze historycznej ciekawostki, przedstawiający list z roku 1770 zachowany w archiwum parafialnym w Wilamowicach. Dokument zawiera prośbę generała-majora de Labadie, dowódcy stacjonujących w Wilamowicach oddziałów Konfederacji Barskiej, do proboszcza Tadeusza Smolikiewicza o udzielenie ślubu 10 podległym mu żołnierzom różnych narodowości. Artykuł otwiera skrótowy opis historii Wilamowic z zaznaczeniem ich izolacji od okolicznych wsi – jako czynnik blokujący polonizację miejscowości autor wymienia czasowe przyjęcie przez Wilamowian kalwinizmu. (MM)

1997 (3 publikacje)

Bittner-Szewczykowa, Halina. (1997a). Ubiór osadników zachodnio-europejskich przybyłych do Wilamowic w XIII wieku (cz. 1). *Wilamowice i Okolice*, *7*(45), 16[6].
Bittner-Szewczykowa, Halina. (1997b). Ubiór osadników zachodnio-europejskich przybyłych do Wilamowic w XIII wieku (cz. 2). *Wilamowice i Okolice*, *7*(46), 9[7].
historia miasta; strój wilamowski

Krótki tekst, rozbity na dwa numery lokalnego miesięcznika, opiera się na średniowiecznych źródłach zachodnioeuropejskich i opracowaniach dotyczących historii mody. Autorka rekonstruuje hipotetyczny wygląd kolonistów, którzy zakładali dzisiejsze miejscowości Starą Wieś i Wilamowice. Jednoznacznie odrzuca próby łączenia stroju wilamowskiego w jego dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej postaci ze starszymi ubiorami osadników, stanowiące jeden z elementów wilamowskiego „mitu flamandzkiego", bezpośrednio wiążącego strój i język Wilamowic z terenem dzisiejszej Flandrii. (MM)

[6] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1997-7_nr_45.PDF (dostęp: 6.09.2022).

[7] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1997-8_nr_46.PDF (dostęp: 6.09.2022).

Zieniukiowa, Jadwiga, & Wicherkiewicz, Tomasz. (1997). *Do-Pyjter-Jaśka* i *cym-Hala-Mockja* oraz inne zjawiska z antroponimii Wilamowic w dawnym Księstwie Oświęcimskim. W Hanna Popowska-Taborska & Jerzy Duma (Red.), *Onomastyka i dialektologia* (ss. 307–316). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
antroponimia; badania terenowe; język wilamowski

W artykule przedstawiono cztery elementy systemu antroponimii wilamowskiej: imię, nazwisko, tzw. przydomek i numer domu (w którym dana osoba mieszka). W publikacji więcej uwagi poświęcono przydomkom, czyli często wieloczłonowym konstrukcjom antroponimicznym. Mogły one być odimienne bądź odapelatywne. Przydomki stosowane były w celu odróżnienia osób o tym samym imieniu i nazwisku, co było w Wilamowicach dość częstą sytuacją w wyniku panującej przez wiele lat w miasteczku endogamii. (AŻ)

1998 (1 publikacja)

Wicherkiewicz, Tomasz. (1998). *Uf dyr Wiyrzba zyct yn Zajonc*, czyli polskie formy dialektalne w germańskim etnolekcie Wilamowic w dawnym Księstwie Oświęcimskim. W Sławomir Gala (Red.), *Teoretyczne, badawcze i dydaktyczne założenia dialektologii* (ss. 205–214). Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
dialekty polskie; język wilamowski; kontakty językowe

W artykule zwięźle przedstawiono najważniejsze kwestie związane z polsko-wilamowskimi kontaktami językowymi. Autor analizuje fonetykę wilamowskich zapożyczeń z języka polskiego, zapożyczoną leksykę (tworzącą kilkanaście pól semantycznych), morfologię i słowotwórstwo (np. wilamowskie sufiksy, dodawane do zapożyczonych rdzeni czy zapożyczone sufiksy) oraz składnię (podwójna negacja, szyk wyrazów) i humor językowy (mieszanie kodów w różnych powiedzeniach i piosenkach). Badacz wskazuje na gwarową (małopolską i śląską) proweniencję wielu polskich zapożyczeń w wilamowskim. (AŻ)

1999 (18 publikacji)

Badura, Anna, & Krzemińska, Anna. (1999). Wydatki związane z budową kościoła w Wilamowicach na początku XVIII wieku. *Pisma Humanistyczne*, *1*, 69–82[8]. historia miasta; historia parafii; polityka językowa

Analiza fragmentu XVIII-wiecznej kroniki parafialnej na temat budowy katolickiego kościoła parafialnego w Wilamowicach – efekt badań do monografii gminy pod redakcją Antoniego Barciaka (Barciak, 2001)[9]. Autorki zwracają uwagę, że tekst kroniki pisany jest w języku polskim. Wymieniają nazwiska darczyńców oraz artystów, u których zamawiano ołtarze i obrazy. Podsumowują też informacje na temat historii Wilamowic i życia mieszkańców, które można znaleźć w kronice: Wilamowice jawią się tam jako rozwinięty ośrodek rzemieślniczy, a sami Wilamowianie jako ludzie mobilni, zajmujący się handlem nawet w dalej położonych miastach. Artykuł zakończony jest wypisem z kroniki z dokładnymi wydatkami. (TK)

Bittner-Szewczykowa, Hanna. (1999a). Czy naprawdę można mówić o unikalności ubiorów wilamowickich? I tak, i nie. *Wilamowice i Okolice*, *8*(68), 9–10[10].

Bittner-Szewczykowa, Hanna. (1999b). Historia stroju wilamowskiego ciąg dalszy: Nakrycia głowy kobiet zamężnych i „odziewaczki". *Wilamowice i Okolice*, *8*(67), 15[11].

Bittner-Szewczykowa, Hanna. (1999c). Jak ubierali się nasi przodkowie przed wiekami: Rozwój tradycyjnego stroju wilamowickiego. *Wilamowice i Okolice*, *8*(67), 16[12].

Bittner-Szewczykowa, Hanna. (1999d). Kobiecy ubiór wilamowicki: Spódnice, staniki, fartuchy. *Wilamowice i Okolice*, *8*(66), 10[13].

Bittner-Szewczykowa, Hanna. (1999e). Wilamowice – „Mały Wiedeń", czyli historia o tym, jak powstały wilamowskie stroje. *Wilamowice i Okolice*, *8*(65), 5, 10[14]. historia miasta; strój wilamowski; związki z Wiedniem

---

[8] Artykuł dostępny w repozytorium Muzeum Historii Polski: https://bazhum.muzhp.pl/media//files/Pisma_Humanistyczne/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1-s69-82/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1-s69-82.pdf (dostęp: 6.09.2022).

[9] Zob. pierwszą część bibliografii (Król i in., 2020, s. 5).

[10] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1999-06_nr_68.PDF (dostęp: 6.09.2022).

[11] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1999-05_nr_67.PDF (dostęp: 6.09.2022).

[12] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1999-05_nr_67.PDF (dostęp: 6.09.2022).

[13] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1999-04_nr_66.PDF (dostęp: 6.09.2022).

[14] Numer dostępny online w archiwum czasopisma: https://mgok.wilamowice.pl/files/mgok/pliki/2012/04/1999-03_nr_65.PDF (dostęp: 6.09.2022).

Zbiór opublikowanych w lokalnym czasopiśmie tekstów na temat historii i rozwoju stroju wilamowskiego. Autorka porównuje w nich elementy stroju wilamowskiego z ubiorami innych grup w Europie Środkowej, przedstawia ewolucję strojów wilamowskich na tle historycznego rozwoju odzieży chłopskiej i dokumentuje pochodzenie poszczególnych elementów stroju i wykorzystywanych tkanin. Pomimo niewielkiej objętości, rozproszenia w kilku numerach pisma i częściowo powtarzających się treści, prace mają dużą wartość, stanowią bowiem jedyny – obok kilku przedstawionych powyżej artykułów (Bittner-Szewczykowa, 1976, 1994, 1997a, 1997b) – ślad po badaniach autorki. Halina Bittner-Szewczykowa, pracownica Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, prowadziła badania terenowe nad strojem wilamowskim w latach 60. i 90. XX wieku, nie opublikowała jednak nigdy jego monografii, a materiały z jej badań zaginęły. (TK, MM)

Bittner-Szewczykowa, Halina. (1999f). Wilamowice – „mały Wiedeń"? W Ewa Fryś-Pietraszkowa & Anna Spiss (Red.), ***Przed 100 laty i dzisiaj: Ludoznawstwo i etnografia między Wiedniem, Lwowem, Krakowem a Pragą: Materiały z sesji naukowej towarzyszącej LXXIV Walnemu Zgromadzeniu Delegatów PTL, Kraków, wrzesień 1998*** **(ss. 154–158). PTL.**
historia miasta; strój wilamowski; związki z Wiedniem

Artykuł stanowi nieznacznie skróconą wersję identycznie zatytułowanego tekstu opublikowanego w czasopiśmie „Wilamowice i Okolice" (Bittner-Szewczykowa, 1999e). (MM)

Gacek, Agnieszka, & Żmijewska, Małgorzata. (1999). Trzynaście domów, czternastu złodziei – czyli etymologia wilamowickich nazw terenowych i polnych. ***PismaHumanistyczne***, ***1***, **83–88**[15]**.**
badania terenowe; język wilamowski; onomastyka

Artykuł jest próbą zebrania i opracowania niektórych toponimów (polskich, ale częściowo też wilamowskich) używanych w Wilamowicach (na podstawie badań terenowych autorek). Zebrany materiał może być cenny jako część dokumentacji językowej. Zwracają uwagę błędy ortograficzne. (AŻ)

[15] Artykuł dostępny w repozytorium Muzeum Historii Polski: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pisma_Humanistyczne/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1-s83-88/Pisma_Humanistyczne-r1999-t1-s83-88.pdf (dostęp: 6.09.2022).

Kubiciel, Romuald. (1999). Konferencja międzynarodowa „Historia, kultura i społeczeństwo Wilamowic w relacjach polsko-niemiecko-flamandzkich”. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*, *1999*(2), 267–269.
historia miasta; historia parafii

Sprawozdanie z konferencji towarzyszącej, trwającym od 1994 roku, pracom nad monografią gminy (Barciak, 2001[16]), zorganizowanej przez Zarząd Gminy Wilamowice, Zakład Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Śląskiego oraz Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Dwudniową sesję naukową poprzedziły obchody rocznicowe uzyskania przez Wilamowice praw miejskich i dzień wystąpień popularyzatorskich pt. „Tradycje miejskie Wilamowic 1818–1918–1998”, zorganizowany 27 września 1999 roku. Referaty konferencyjne poświęcone były badaniu wspólnot lokalnych (28 września: referaty metodologiczne i prezentacja stanu prac nad monografią, 29 września: zagadnienia szczegółowe). Autor wymienia wybrane wystąpienia, najwięcej uwagi poświęcając językoznawczemu referatowi Jadwigi Zieniukowej, podkreśla również interdyscyplinarność badań jako czynnik pozwalający opracować plan działań chroniących miejscową kulturę i język przed zanikiem. Odnotowuje również zainteresowanie wydarzeniem wśród mieszkańców Wilamowic i towarzyszące mu poczucie nobilitacji ich miejscowości. (MM)

Majewicz, Alfred F. (1999a). Minority situation attitudes and developments after the return to power of „post-Communists” in Poland. *Nationalities Papers*, *27*(1), 115–137. https://doi.org/10.1080/009059999109226
język wilamowski; polityka językowa; socjolingwistyka

Artykuł przedstawia historię mniejszości w komunistycznej Polsce i zmianę polityki wobec nich po 1989 roku oraz statystyki z lat 90. XX wieku dotyczące ich liczebności. Następnie autor krótko prezentuje poszczególne mniejszości (jest ich ponad dwadzieścia), w tym mniejszość wilamowską. Ostatnie podrozdziały artykułu dotyczą aktualnych problemów mniejszości (edukacja, religia, życie kulturalne itp.), jednak brak tam wzmianek o Wilamowicach. (AŻ)

[16] Zob. pierwszą część bibliografii (Król i in., 2020, s. 5).

Majewicz, Alfred F. (1999b). Records of Wilamowicean: The smallest literature in a minority language in Poland. *Linguistic and Oriental Studies from Poznań*, *4*, 81–86.
Florian Biesik; literatura wilamowska

Krótki artykuł przedstawia historię badań nad Wilamowicami oraz dzieje twórczości po wilamowsku. Więcej miejsca autor poświęca sylwetce Floriana Biesika i jego dziełom (zwłaszcza poematowi *Óf jer wełt*) oraz odkryciu manuskryptu poematów Biesika w 1989 roku przez Tomasza Wicherkiewicza. (AŻ)

Małkiewicz, Andrzej. (1999). Etnolekt, etnoduch; the end. *Odra*, *1999*(2), 120–122.
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia

Felieton oparty na dalekosiężnym porównaniu sytuacji Wilamowian, tracących swój język i kulturę w polskim otoczeniu, z potencjalnym rozmyciem się polskości w zjednoczonej Europie. Podobnie jak w innych tekstach publicystycznych z tego okresu, w sensacyjny sposób podkreślona została tajemniczość pochodzenia i zagadkowe kontakty kulturowe Wilamowian oraz dramatyczna sytuacja miejscowego języka i kultury (zwłaszcza stroju). Wspomniane zostały również prowadzone w miasteczku badnia zespołu Antoniego Barciaka. Do opisu *wymysiöerś* autor wykorzystuje obecny już w tytule termin etnolekt, błędnie definiując go jednak jako „coś pośredniego między dialektem a odrębnym językiem" (s. 120), a nie pojęcie ogólniejsze, obejmujące zarówno języki, jak i dialekty. (MM)

Morciniec, Norbert. (1999). Vom Sterben einer Mundart (Zum Ethnolekt von Wilmesau/Wilamowice nach 1945). *Neerlandica Wratislaviensia*, *12*, 209–215[17].
historia miasta; język wilamowski; mitologia pochodzenia; wymieranie języka

Autor krótko opisuje historię germańskiego osadnictwa w Wilamowicach i polemizuje z poglądem o flamandzkim rodowodzie wilamowskiego. Następnie omawia dzieje wilamowskiej literatury (Florian Biesik) i historię badań nad językiem. Wydarzenia II wojny światowej i polityka nowych komunistycznych władz spowodowały przerwanie transmisji językowej i sprawiły, że wilamowski zaczął wymierać. W chwili pisania tekstu, według danych badacza, ok. 100 starszych osób posługiwało się językiem wilamowskim. (AŻ)

[17] Przedruk artykułu zawarty w tomie jubileuszowym autora (Morciniec, Norbert, 2012, *Vita in Linguis. Schriften zur Germanistik und Niederlandistik. Aus Anlass des 80. Geburtstages* (ss. 455–463). Wrocław/Dresden: Neisse Verlag), udostępnionym na portalu Academia: https://www.academia.edu/37609814/Vita_in_Linguis_pdf (dostęp: 6.09.2022).

Pietrzyk, Iwona. (1999). Sesja naukowa: „Historia, kultura i społeczeństwo Wilamowic w relacjach polsko-niemiecko-flamandzkich" (Wilamowice, 28–29 IX 1998). *Studia Historyczne*, *42*(3(166)), 463–465.
historia miasta; historia parafii

Notka sporządzona przez uczestniczkę konferencji zorganizowanej 28–29 września 1998 roku, przedstawiająca wybrane referaty oraz informująca o poprzedzających sesję naukową obchodach 190-lecia wykupu Wilamowian z poddaństwa, 180-lecia nadania Wilamowicom praw miejskich oraz 80-lecia niepodległości Polski. Autorka podkreśla interdyscyplinarność podjętych przez zespół Antoniego Barciaka badań, zaznaczając, że spotkanie miało na celu przedstawienie ich dotychczasowych wyników w poszczególnych polach oraz zaprezentowanie metod badawczych i porównanie Wilamowic z innymi obszarami pogranicznymi. Uwagę zwraca informacja o prezentacji przez burmistrzów Barbarę Tomanek i Mariana Trelę programu ratowania miejscowej specyfiki kulturowej i edukacji środowiskowej. (MM)

Trojnar, Andrzej. (1999). Komunikat z międzynarodowej konferencji naukowej „Historia, kultura i społeczeństwo Wilamowic w relacjach polsko-niemiecko-flamandzkich". *Śląskie Miscellanea*, *12*, 129–132[18].
historia miasta; historia parafii

Kolejne – po przywołanych powyżej pracach Romualda Kubiciela i Iwony Pietrzyk – sprawozdanie z międzynarodowej konferencji towarzyszącej pracom nad monografią gminy, która odbyła się w Wilamowicach w dniach 27–29 września 1998 roku. Tekst zawiera kompletny spis wystąpień (w przeważającej większości dotyczących historii lokalnej) i wydarzeń uzupełniających sesje naukowe, a także zapowiada wydanie monografii. (MM)

Wicherkiewicz, Tomasz. (1999a). The impact of politics and social factors on the death of a minority language (the case of Wilamowicean in Poland). *Linguistic and Oriental Studies from Poznań*, *4*, 87–95.
język wilamowski; polityka językowa; socjolingwistyka; wymieranie języka

W artykule zarysowane zostały historia miasteczka, mitologia pochodzenia Wilamowian oraz sytuacja socjolingwistyczna w Wilamowicach od końca XIX wieku. Autor analizuje przyczyny przerwania transmisji językowej (półformalny zakaz używania wilamowskiego po wojnie) i – w konsekwencji – zaniku języka. (AŻ)

[18] Artykuł dostępny na stronie Śląskiej Biblioteki Cyfrowej: https://sbc.org.pl/dlibra/publication/96106/edition/90666/content/ (dostęp: 6.09.2022).

Wicherkiewicz, Tomasz. (1999b). *Wir kuza ny mejr wymysojerysz*: Stan etnolektu miasteczka Wilamowic u końca XX wieku. W Zdzisława Staszewska (Red.), *Miasto: Teren koegzystencji pokoleń* (ss. 236–242). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
język wilamowski; socjolingwistyka; wymieranie języka

Autor przedstawia uwagi na temat żywotności i sytuacji socjolingwistycznej wilamowskiego pod koniec XX wieku, opierając się na własnych badaniach terenowych z lat 1989–1996. Przedstawia krótko historię Wilamowic i „etnolektu wilamowskiego" oraz historię badań nad nim. Artykuł wieńczy prognoza, zgodnie z którą wymarcie wilamowskiego „stanie się faktem w ciągu 10–15 lat – z chwilą śmierci ostatniego z użytkowników śpiewnej wilamowszczyzny" (s. 241). (AŻ)

Zieniukowa, Jadwiga. (1999). Z problemów komunikacji językowej w miasteczku Wilamowice w zachodniej Małopolsce. W Zdzisława Staszewska (Red.), *Miasto: Teren koegzystencji pokoleń* (ss. 243–252). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
dialekty polskie; język wilamowski; socjolingwistyka

Autorka, po krótkim omówieniu historii Wilamowic oraz badań językoznawczych nad wilamowskim, notuje kilkaset polskich leksemów i form (apelatywów i onimów) używanych w Wilamowicach. Badaczka ponadto zwraca uwagę na niektóre (polskie) dialektalne cechy fonetyczne. Dochodzi do wniosku, że wśród młodszego pokolenia mieszkańców Wilamowic dominuje polski język standardowy, natomiast starsze osoby znają niektóre polskie formy gwarowe. Starsze pokolenie zna też częściowo język wilamowski, który używany jest rzadko, czasem jako język tajny. (AŻ)

2000 (2 publikacje)

Cinal, Stanisław. (1991). Die Reformation in Wilamowice (Wilmesau), deren Hintergrund, Verlauf und Auswirkung. W Peter Chmiel & Jan Drabina (Red.), *Die konfessionellen Verhältnisse im Teschener Schlesien vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (ss. 61–76). Stiftung Haus Oberschlesien.
historia miasta; historia parafii; reformacja i kontrreformacja

Niemieckojęzyczny tekst przedstawiający dzieje reformacji i kontrreformacji w Wilamowicach. Autor omówił legendy o etnogenezie Wilamowian, przebieg reformacji w całym księstwie oświęcimskim, charakterystyczne cechy reformacji w Wilamowicach oraz kontrreformację. Tekst opiera się głównie na materiałach opublikowanych przez Józefa Latosińskiego i Wacława Urbana. (TK)

Filip, Elżbieta Teresa. (2000). Strój wilamowicki jako jeden z wyznaczników odrębności grupy i jego kolekcja w zbiorach Działu Etnografii Muzeum Okręgowego w Bielsku-Białej. W Adam Bartosz (Red.), *Polska egzotyka w polskich muzeach: Materiały z konferencji zorganizowanej przez Centrum Kultury Romów w Tarnowie i Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów 1–2 października 1998 r.* (ss. 246–256). Muzeum Okręgowe w Tarnowie.
badania terenowe; folklor; historia miasta; strój wilamowski

Tekst prezentujący wyniki badań terenowych oraz kwerend muzealnych i archiwalnych. Po nakreśleniu kontekstu historycznego, różnych teorii pochodzenia Wilamowian oraz zasygnalizowaniu ich wielowymiarowej i zmieniającej się na przestrzeni lat tożsamości, autorka opisała historię zbiorów stroju wilamowskiego w Muzeum Okręgowym w Bielsku-Białej. Szczególnie interesujące są informacje o wystawach i zakupach zbiorów w latach 50. XX wieku, świeżo po zniesieniu zakazu używania stroju wilamowskiego jako „niemieckiego". Bielska muzealniczka scharakteryzowała również kolekcję współcześnie zgromadzoną w muzeum oraz potencjalne możliwości jej uzupełnienia. Ważnym wątkiem jest również współpraca Wilamowian z Centralą Przemysłu Ludowego i Artystycznego (Cepelia), która produkowała współczesne tkaniny z wzorami wilamowskimi. Tekst zakończony jest podsumowaniem, w którym autorka wyraziła możliwe kierunki dalszych badań i ich potrzebę. (TK)

2020 (7 publikacji)

Bock-Matuszyk, Katarzyna, Maj, Ewa, & Paprot-Wielopolska, Aleksandra. (Red.). (2020). *Rówieśnicy Niepodległej: Sto lat historii Polski z perspektywy najstarszych Polaków*. Ośrodek „Pamięć i Przyszłość".
II wojna światowa; historia miasta; język wilamowski; polityka językowa

Książka stanowi podsumowanie projektu, którego celem było zebranie relacji 100 osób w wieku około 100 lat – świadków odradzającego się państwa polskiego – na temat ich życia. Wśród nich znalazły się dwie Wilamowianki: Helena Bibowa (Płaćnik) i Elżbieta Schneidrowa (Taksła). W publikacji zamieszczono kilkadziesiąt ich wypowiedzi, biogramy oraz zdjęcia z Wilamowic. Mniejszościowa perspektywa Wilamowianek stanowi dopełnienie większościowej wizji historii. (TK)

Chromik, Grzegorz. (2020). Wilmesau/Wilamowice – Die noch existente Sprachinsel im Schlesisch-Kleinpolnischen Grenzraum und die Legende über ihren niederländischen Ursprung. *Linguistica*, *60*(2), 45–63.
https://doi.org/10.4312/linguistica.60.2.45-63[19]
XXI wiek; fonetyka i fonologia; język wilamowski; morfologia; rewitalizacja

Artykuł przedstawia historię Wilamowic i języka wilamowskiego (nazywanego w tekście dialektem, *Wilmesauer Dialekt*). Bardziej szczegółowe informacje dotyczą wieku XVII i czasów późniejszych. W tekście został poruszony temat legendy o flamandzkim pochodzeniu Wilamowian. Artykuł zawiera także wzmianki o zdaniach Wenkera po wilamowsku, Florianie Biesiku czy podstawowe informacje na temat wilamowskiej fonetyki, morfologii i słownictwa. Na końcu zawarte zostały uwagi o współczesnym funkcjonowaniu wilamowskiego i jego rewitalizacji. Autor cytuje zwłaszcza starszą literaturę językoznawczą (Adam Kleczkowski, Józef Latosiński, Ludwik Młynek, Herman Mojmir). (AŻ)

Czachowski, Hubert, Kostrzewa, Agnieszka, & Łopatyńska, Hanna M. (Red.). (2020). *Akwizytorzy szczęścia: O dawnych i współczesnych kolędnikach*. Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu.
folklor; strój wilamowski; śmiergust

Wydanie albumowe poświęcone kolędowaniu. Autorzy zaprezentowali kolędowanie w szerokim kontekście kulturowym, nie ograniczając się tylko do okresu Bożego Narodzenia. W publikacji znalazły się również zdjęcia kolędników z Wilamowic (s. 80), a także opis i zdjęcia śmiergustu wilamowskiego (ss. 279–281). (TK)

Król, Tymoteusz. (2020a). Die farbenfrohe Welt der Wilmesauer Trachten. *Bielitz-Bialaer Rundbrief aus Hannover*, *59*, 22–32[20].
bielsko-bialska wyspa językowa; folklor; strój wilamowski; wyspy językowe

Tekst przybliżający historię stroju wilamowskiego oraz jego współczesny rozwój. Stanowi on podsumowanie wieloletnich badań autora nad strojem wilamowskim. W tekście umieszczono opisy strojów na poszczególne okazje oraz opisano pochodzenie nazw strojów i tkanin. Zasygnalizowane zostały również nadużycia, jakich dopuszczali się w swoich tekstach niemieccy badacze zaangażowani politycznie. W tekście znalazło się także kilkanaście

[19] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://revije.ff.uni-lj.si/linguistica/article/view/9953 (dostęp: 6.09.2022).
[20] Artykuł udostępniony przez autora w serwisie *Academia*: https://www.academia.edu/45118158/Die_farbenfrohe_Welt_der_Wilmesauer_Trachten (dostęp: 6.09.2022).

kolorowych zdjęć przedstawiających współczesny stan strojów, ich wzory oraz kilka zdjęć archiwalnych. (TK)

Król, Tymoteusz. (2020b). Strój wilamowski nieznany: Próba zarysowania niezbadanych aspektów stroju noszonego przez Wilamowianki. W Anna Weronika Brzezińska, Aleksandra Paprot-Wielopolska, & Mariola Tymochowicz (Red.), *(Re)konstruowane stroje ludowe jako znak manifestowania tożsamości lokalnej* (ss. 213–228). Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
historia miasta; strój wilamowski

Szkic stanowiący uzupełnienie monografii poświęconej strojowi wilamowskiemu (Chromik i in., 2020[21]). Praca zawiera wstępny komentarz na temat szeregu zagadnień pomijanych dotąd w badaniach nad strojem i wymagających dalszej eksploracji. Należą do nich: rozwarstwienie ekonomiczne mieszkańców Wilamowic i wzajemne relacje biednych i bogatych użytkowniczek stroju, przenikanie stroju wilamowskiego do sąsiednich miejscowości, noszenie przez Wilamowianki strojów laskich i ubioru miejskiego oraz używanie strojów wilamowskich przez nie-Wilamowian, praktyki noszenia stroju przez wilamowską diasporę i wreszcie – zależne od sytuacji – ukrywanie lub podkreślenie pochodzenia przez strój w czasie wyjazdów z Wilamowic. (MM)

Król, Tymoteusz, Mętrak, Maciej, & Żak, Andrzej. (2020). Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 2001–2020. *Adeptus*, *2020*(16), Article 2363. https://doi.org/10.11649/a.2363[22]
historia miasta; język wilamowski; rewitalizacja

Pierwsza część niniejszego opracowania, zawierająca informacje bibliograficzne i krótkie opisy 117 publikacji dotyczących historii, kultury i języka Wilamowic z lat 2001–2020. Oprócz prac o charakterze naukowym i popularnonaukowym zawiera również listę opublikowanej literatury pięknej w języku wilamowskim. (MM)

[21] Zob. pierwszą część bibliografii (Król i in., 2020, s. 44).

[22] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/article/view/a.2363 (dostęp: 6.09.2022).

Majerska-Sznajder, Justyna. (2020). Męski strój wilamowski – rozwój, znaczenie i postawy tożsamościowe użytkowników. W Anna Weronika Brzezińska, Aleksandra Paprot-Wielopolska, & Mariola Tymochowicz (Red.), *(Re)konstruowane stroje ludowe jako znak manifestowania tożsamości lokalnej* (ss. 229–241). Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
folklor; rewitalizacja; strój wilamowski

Tekst przedstawia najnowszą historię męskiego stroju wilamowskiego. Po wprowadzeniu historycznym autorka zwróciła uwagę na rolę Zespołu Regionalnego Pieśni i Tańca „Wilamowice" i Cepelii, pod której patronatem zespół działał na rzecz rozwoju stroju. Badaczka wiele miejsca poświęciła zależnościom między tożsamością Wilamowian, rewitalizacją językową oraz potrzebą używania przez mężczyzn wilamowskiego stroju. Refleksje autorki wsparte są licznymi cytatami z prowadzonej przez nią od lat obserwacji, a także opisami stroju od strony technicznej i informacjami dotyczącymi pochodzenia tkanin. Artykuł stanowi ważny wkład w badania nad współczesnym życiem Wilamowian z perspektywy insiderskiej. (TK)

2021 (7 publikacji)

Hołodewicz, Klaudia. (2021). „Na tamtym świecie" – czyli o źródłach literatury wilamowskiej. W Joanna Jędrzejewska & Kamil Maciąg (Red.), *Motyw śmierci w dziełach kultury – ujęcie literaturoznawcze i kulturoznawcze* (T. 1, ss. 26–38). Wydawnictwo Naukowe Tygiel.
Florian Biesik; literaturoznawstwo; okres powojenny; tożsamość etniczna

Tekst, bazujący częściowo na pracy licencjackiej autorki, ukazuje skrótowo szerszy kontekst, w którym powstawała wilamowska literatura, a następnie bardziej szczegółowo skupia się na twórczości Floriana Biesika, Józefa Gary i Tymoteusza Króla (wspomniany został również Jan Kuczmierczyk). Autorka przygląda się twórcom przez pryzmat ich biografii, zwracając uwagę na motywy śmierci (rozumianej zarówno jako indywidualne ludzkie doświadczenie, jak i przemijanie kultury) oraz izolacji – tęsknoty za rodzimą kulturą i językiem wynikającej z geograficznego dystansu (w przypadku Biesika) i przemian społecznych, w tym traumy powojennych represji (w przypadku dwóch pozostałych twórców). (MM)

Król, Tymoteusz. (2021a). Polski patriota z niemieckiej kolonii: Analiza tekstów hagiograficznych o Józefie Bilczewskim. *Adeptus*, *2021*(18), Article 2595.
https://doi.org/10.11649/a.2595[23]
historia miasta; Józef Bilczewski; kontakty językowe

Tekst, w ujęciu inspirowanym metodami badawczymi folklorystyki, ukazuje sposoby konstruowania i utrwalania pewnych wątków życiorysu Józefa Bilczewskiego obecnych w poświęconych mu pismach biograficznych. Autor przedstawia skrótowo sytuację etniczną i językową Wilamowic w czasach dzieciństwa przyszłego katolickiego świętego, podkreślając trój-, nawet czterojęzyczność większości mieszkańców miasteczka (*wymysiöeryś*, polski, niemiecki i jidysz). Analiza dostępnych opracowań o charakterze hagiograficznym i naukowym pozwala wyróżnić kilka elementów, niekoniecznie znajdujących potwierdzenie w źródłach, lecz często powtarzanych w efekcie procesów fabularyzacji i folkloryzacji. Są to toposy „ubogiego świętego" i „zdolnego świętego", a przede wszystkim zgodne z nacjonalistyczną retoryką powiązanie kategorii świętości i polskości. (MM)

Król, Tymoteusz (2021b). Relikt niemieckiego prastroju czy staropolska *nałęcz*? Wilamowska *drymła* w kontekście etnocentrycznych tekstów polskich i niemieckich badaczy. *Zeszyty Łużyckie*, *55*, 143–169[24].
strój wilamowski; tożsamość etniczna; wyspy językowe

Tekst przedstawia sposoby pisania przez niemieckich oraz polskich badaczy i badaczki o *drymłach*, elemencie kobiecego stroju wilamowskiego. Autor przeprowadza analizę dyskursu dotyczącego tej części ubioru w pracach etnografów niemieckich okresu międzywojennego (Josef Hanika, Erwin Hanslik, Alfred Karasek-Langer, Walther Kuhn), a następnie autorek polskich po 1945 roku (Barbara Bazielich, Halina Bittner-Szewczykowa). Większość prac etnograficznych uwikłana jest w etnocentryczny dyskurs, przedstawiający konkretne cechy stroju wilamowskiego jako dowody jego odwiecznej niemieckości (prace niemieckie) lub jako wpływy polskie, przejęte przez zachodnioeuropejskich osadników (prace polskie). Autor stwierdza niemożność rozstrzygnięcia sporu o pochodzenie poszczególnych elementów kultury tradycyjnej, ponieważ niemal zawsze stanowią one rezultat wieloletnich i wielostronnych kontaktów. Jako przykład autorki zachowującej dystans badawczy przywołuje

[23] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/article/view/a.2595 (dostęp: 6.09.2022).

[24] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://www.journals.polon.uw.edu.pl/index.php/zl/article/view/816/638 (dostęp: 6.09.2022).

Elżbietę Teresę Filip. Król, podobnie jak ona, odrzuca również częste w starszych pracach przekonanie o izolacji kultury wilamowskiej. Pracę zamyka informacja o współczesnych praktykach używania i tworzenia wilamowskich *drymł*. Do artykułu dołączono 3 strony z kolorowymi fotografiami. (MM)

Małanicz-Przybylska, Maria. (2021). Intensywna praca dziedzictwa – działania liderów w miasteczku Wilamowice. *Journal of Urban Ethnology*, *19*, 81–96.
https://doi.org/10.23858/JUE19.2021.005[25]
XXI wiek; aktywizm językowy; badania terenowe; rewitalizacja; teatr wilamowski; tożsamość etniczna

Artykuł powstały na bazie etnomuzykologicznych badań terenowych autorki, poświęcony szeroko rozumianemu konstruowaniu współczesnej wilamowskiej tradycji, a w szczególności wykorzystaniu dziedzictwa historycznego w działalności rewitalizacyjnej. Po krótkim wstępie dotyczącym historii i specyfiki kulturowej miasta przedstawione zostały inicjatywy podejmowane w pierwszych dekadach XXI wieku, zwłaszcza z inspiracji Tymoteusza Króla i Justyny Majerskiej-Sznajder. Pewne wątpliwości budzi włączenie do celowej działalności rewitalizacyjnej także tych elementów wilamowskiego folkloru, które kultywowane są niezależnie od Zespołu Regionalnego Pieśni i Tańca „Wilamowice" i Stowarzyszenia „Wilamowianie", np. śmiergustów wielkanocnych i kolędowania, oraz jednostronne ukazanie pamięci o traumie historycznej jako „tradycji wynalezionej" przez współczesnych aktywistów. (MM)

Miodoński, Mirosław. (2021). Foxowie i Foksowie: O szkockich korzeniach rodowych w dawnym księstwie oświęcimskim. *Kalendarz Beskidzki*, *2021*, 46–55.
historia miasta; historia parafii; mitologia pochodzenia

Tekst opisujący dzieje rodów o nazwisku Fox w dawnym księstwie oświęcimskim. Autor poświęcił dużo uwagi Wilamowicom. Powtórzył informacje opublikowane przez Józefa Latosińskiego w 1909 roku (Latosiński, Józef. (1909). *Monografia miasteczka Wilamowic: Na podstawie źródeł autentycznych*. Drukarnia Literacka pod zarządem L. K. Górskiego), a także krążące wśród mieszkańców legendy na temat pochodzenia Wilamowian. Oprócz wątków dotyczących losów członków rodu Foxów, tekst przedstawia również szerszy kontekst historii Wilamowic. Autor nie uniknął jednak poważnych błędów merytorycznych, jak

[25] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://journals.iaepan.pl/jue/article/view/2956 (dostęp: 6.09.2022).

np. pomyłki w imieniu abpa Józefa Bilczewskiego (w tekście występuje Leon Bilczewski) czy przypisywania burmistrzowi Janowi Foxowi antyniemieckiej postawy. (TK)

Olko, Justyna, & Sallabank, Julia. (Red.). (2021). *Revitalizing endangered languages: A practical guide*. Cambridge University Press[26].
XXI wiek; badania terenowe; język wilamowski; materiały edukacyjne; nauczanie języka; rewitalizacja; socjolingwistyka

Umieszczony w wolnym dostępie poradnik (331 ss.) dotyczący rewitalizacji języków mniejszościowych, jeden z efektów prowadzonego przez Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet w Lejdzie i londyńską SOAS w latach 2016–2018 projektu „Engaged Humanities in Europe". Praca składa się z 17 rozdziałów poświęconych poszczególnym aspektom rewitalizacji, z których każdy składa się z dłuższego wprowadzenia teoretycznego i szeregu krótkich tekstów ukazujących konkretne studia przypadku. W 8 z nich przytoczone zostały przykłady działań w Wilamowicach – w rozdziale 1 (*Why Revitalize?*) znalazła się analiza autorstwa Justyny Majerskiej-Sznajder dotycząca korzyści społecznych i ekonomicznych z rewitalizacji języka wilamowskiego (*1.3 Language Revitalization Benefits in Wilamowice*, ss. 27–30); w rozdziale 2 (What Do We Revitalise?) Tymoteusz Król przedstawił swoje doświadczenia dokumentacji i zmiany spojrzenia na „autentyczność" języka i tradycji (*2.1 Wymysiöeryś*, ss. 46–47). Tekst główny rozdziału 3 – *Ethical Aspects and Cultural Sensitivity in Language Revitalization* (ss. 49–60) – opracowali Joanna Maryniak, Justyna Majerska-Sznajder i Tymoteusz Król, korzystając ze swoich wilamowskich doświadczeń, by przedstawić problemy etyczne napotykane przy pracy ze społecznością lokalną i zewnętrznymi podmiotami, znaczenie traum historycznych i napięć politycznych dla rewitalizacji oraz kwestię upodmiotowienia użytkowników języka oraz ich prawa do decydowania o sposobach użycia języka i tradycji. Tematyka wilamowska pojawia się ponownie w rozdziale 6 (*Types of Communities and Speakers in Language Revitalization*), w ramach którego Tymoteusz Król przedstawia krótko strukturę społeczną miasta i miejscową historię kontaktów międzyetnicznych (*6.1 The Community of Wymysoü*, ss. 99–100). W rozdziale 8 (*Some Considerations about Empowerment and Attitudes in Language Revitalization*) ten sam autor ukazuje zmiany w ideologiach językowych skutkujące przywracaniem godności użytkownikom *wymysiöeryś* (*8.1 Empowerment and Motivation in the Revitalization of Wymysiöeryś*, ss. 133–134). W tekście otwierającym rozdział 9 – *Economic*

[26] Pełny tekst publikacji dostępny nieodpłatnie na stronie wydawcy: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/ADCBBA31190F259BA13525C769E92A9A/9781108485753AR.pdf/Revitalizing_Endangered_Languages.pdf (dostęp: 6.09.2022).

Benefits. Marketing and Commercializing Language Revitalization (ss. 140–155) – Justyna Olko przedstawia kwestię komercyjnego wykorzystania języków mniejszościowych, wśród przykładów z całego świata dużo uwagi poświęcając krajobrazowi językowemu i promocji turystycznej Wilamowic. Relacje wilamowsko-hałcnowskie przywołuje w rozdziale 13 (*Language Documentation and Language Revitalization*) Bartłomiej Chromik (*13.3 Developing Innovative Models for Fieldwork and Linguistic Documentation: ENGHUM Experience in Hałcnów, Poland*, ss. 217–219), kwestia zapisu języka wilamowskiego i jego dorobku literackiego pojawiają się natomiast w rozdziale 14 (*Writing Our Language*) w tekstach Tomasza Wicherkiewicza (*14.1 Orthographies and Ideologies*, ss. 228–232) i Tymoteusza Króla (*14.2 Writing Your Language: The Case of Wymysiöeryś*, ss. 232–233). Także rozdział 16 (*Art, Music and Cultural Activities*) zawiera informacje o aktywności Wilamowian – Justyna Majerska-Sznajder przedstawia w nim krótko działalność, zespołów ludowych „Cepelia Fil-Wilamowice" i „Wilamowianie" oraz trupy teatralnej „Ufa fisa" i zespołu muzycznego rodziny Majerskich (*Art, Music and Cultural Activities in the Revitalisation of Wymysiöeryś*, ss. 284–287) – tekst uzupełniają 3 fotografie z występów, kilka zdjęć związanych z Wilamowicami pojawia się także we wcześniejszych rozdziałach. (MM)

Skóra, Agnieszka. (2021). The language problem of minorities in a homogeneous state. Comments on the example of the legal status of the Silesian, Kashubian and Wymysorys languages in Poland. *Studia Prawnoustrojowe*, *2021*(54), 551–5**70.** https://doi.org/10.31648/sp.6802[27]
język wilamowski; polityka językowa; XXI wiek

Artykuł z perspektywy prawnej ukazuje stopniowe odchodzenie przez Polskę od wdrażanego po 1945 roku modelu państwa monoetnicznego. Tekst zwraca uwagę na zmiany polityczne po roku 1989, dążące do uregulowania praw mniejszości narodowych, a zwłaszcza przyjęcie Ustawy z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Autorka przygląda się definicjom mniejszości narodowej i etnicznej oraz prawom językowym w prawodawstwie polskim i na tle międzynarodowym. Jako studia przypadku ukazane są: dążenia Kaszubów skutkujące nadaniem językowi kaszubskiemu statusu języka regionalnego, nieskuteczne jak dotąd starania Ślązaków o ochronę prawną języka i tożsamości oraz sytuacja Wilamowian przedstawionych jako mniejszość pozbawiona oficjalnego wsparcia mimo deklarowanej przez jej członków chęci oficjalizacji swojego języka. (MM)

[27] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/sp/article/view/6802 (dostęp: 6.09.2022).

2022 (4 publikacje)

Andrason, Alexander, Sullivan, John, & Olko, Justyna. (2022). Language simplification in endangered languages? Inflectional categories of nouns and verbs in Eastern Huasteca Nahuatl and Wymysorys. *Studies in Language*. Advance online publication. https://doi.org/10.1075/sl.20082.and
XXI wiek, język wilamowski, kontakty językowe, morfologia

W obszernym artykule autorzy dyskutują z hipotezą o mniejszej złożoności systemów nominalnych i werbalnych w językach zagrożonych. Do analizy wybrano dwa języki: wilamowski oraz pewną odmianę języka *nahuatl* (używanego w Ameryce Środkowej). Wilamowska morfologia nominalna i werbalna została skonfrontowana z morfologią języka staro-wysoko-niemieckiego. Autorzy stwierdzają, że zarówno w przypadku wilamowskiego, jak i analizowanej odmiany języka *nahuatl* nie obserwuje się korelacji między faktem, czy dany język jest zagrożony a złożonością jego systemu gramatycznego. Korelacja taka być może jest obserwowana u niektórych użytkowników języków zagrożonych, którzy tracą swoje zdolności językowe z powodu przerwania transmisji języka. (AŻ)

Czaiński, Kamil. (2022). Vilamované – nejmenší polská menšina. *Demokratickýstřed*, *11*(1), 36–38[28].
XXI wiek; historia miasta; język wilamowski; rewitalizacja

Jedyny jak dotąd czeskojęzyczny artykuł o Wilamowicach, opublikowany w kwartalniku poświęconym tematyce Europy Środkowej. Autor przybliża historię miasteczka, podstawowe informacje o języku i współczesną działalność rewitalizacyjną. W końcowym akapicie przedstawiono polityczne przyczyny braku państwowego wsparcia *wymysiöeryś*, przede wszystkim łączenie przez rządzących dążeń wilamowskiej społeczności ze śląskim ruchem autonomicznym. (MM)

[28] Plik z kompletnym numerem dostępny jest w archiwum czasopisma: https://www.demokratickystred.cz/wp-content/uploads/2022/02/DStred38.pdf, na stronie również samodzielny artykuł: https://www.demokratickystred.cz/vilamovane-nejmensi-polska-mensina/ (dostęp: 6.09.2022).

Król, Tymoteusz. (2022). „Ale to chyba nie jest wilamowskie": Mniej znane wyznaczniki odrębności kulturowej Wilamowian. *Adeptus*, *2022*(19), Article 2746.
https://doi.org/10.11649/a.2746[29]
XXI wiek; badania terenowe; folklor; tożsamość etniczna

Praca dotycząca kategorii „wilamowskości" w rozumieniu członków lokalnej społeczności, przedstawiająca szereg zjawisk kulturowych stanowiących dla Wilamowian sposoby wyrażania własnej tożsamości i odmienności kulturowej. Autor nie poświęca uwagi najczęściej kojarzonym z Wilamowicami znakom odrębności – językowi wilamowskiemu i miejscowemu strojowi, ale przygląda się zjawiskom mniej widocznym i pozornie mniej wyjątkowym. Są to – w kolejności opisu – wielojęzyczność (użycie niestandardowej polszczyzny, znajomość języków polskiego, wilamowskiego i niemieckiego, a także przeświadczenie o szczególnym talencie językowym Wilamowian); różnorodność repertuaru muzycznego uznawanego za wilamowski (przedstawiona na przykładzie lokalnej wersji pastorałki *Hola, hola* znanej z obszaru Małopolski); specyficzne potrawy kuchni lokalnej (jajecznica *süsterpap* i wigilijne kluski z miodem) oraz zwyczaj picia wódki z jednego kieliszka. (MM)

Majerska-Sznajder, Justyna. (2022). Pandemia wirusa SARS-CoV-2 a współczesne postawy tożsamościowe młodych Wilamowian. *Adeptus*, *2022*(19), Article 2760.
https://doi.org/10.11649/a.2760[30]
XXI wiek; badania terenowe; rewitalizacja; tożsamość etniczna

Praca ukazująca wyniki badań terenowych dokumentujących stosunek najmłodszego pokolenia Wilamowian do miejscowej tożsamości i tradycji, prowadzonych w latach 2019–2021 przez autorkę, antropolożkę i wilamowską aktywistkę w ramach projektu „Language as a cure" (LCure) na wydziale „Artes Liberales" UW. Artykuł przedstawia historię i kształtowanie się elementów wilamowskiej tożsamości oraz przełomowe zjawiska lokalnej historii, prowadzące do stygmatyzacji i traumy, a w konsekwencji wymuszające konieczność podjęcia obecnych działań rewitalizacyjnych. Szczególna uwaga poświęcona została problemom towarzyszącym rewitalizacji wilamowskiej kultury w ostatnich latach – trudnościom związanym z utworzeniem Muzeum Kultury Wilamowskiej, konsekwencjom wymierzonej w społeczność LGBT uchwały Rady Miejskiej Miasta Wilamowice z października 2019 roku,

[29] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/article/view/a.2746 (dostęp: 30.12.2022).

[30] Artykuł dostępny na stronie czasopisma: https://ispan.waw.pl/journals/index.php/adeptus/article/view/a.2760 (dostęp: 30.12.2022).

stygmatyzacji społeczności wilamowskiej w czasie pandemii COVID-19 i wynikającej z obostrzeń przeciwepidemicznych przerwie w większości działań rewitalizacyjnych (oraz jej konsekwencji w postaci przeniesienia części działań do przestrzeni wirtualnej). (MM)

LITERATURA WILAMOWSKA (3 publikacje)

fum Dökter, Tiöma [Król, Tymoteusz]. (2021). *Menćlikkȧjt*. Centrum for Füśnan ȧn Praktyk yr Kultüryśa Wetercijung [Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową][31].
literatura wilamowska

Tomik kilkunastu wierszy w języku wilamowskim poruszających tematy społeczne, filozoficzne i religijne. Ilustracje wykonane przez Joannę Maryniak przedstawiają detale architektoniczne z wilamowickiego cmentarza. (MM)

fum Biöetuł, Mjeta [Majerski, Marcin]. (2021). *Wymysiöeryśy komiksa*. Centrum for Füśnan ȧn Praktyk yr Kultüryśa Wetercijung [Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową][32].
folklor; literatura dziecięca; literatura wilamowska; rewitalizacja

Książeczka zawierająca dwa krótkie (14 i 10 stron) fotokomiksy przedstawiające wilamowskie legendy: *O tym, jak Wilamowianie kościół przesuwali* (*Wi dy Wymysiöejer dy kjyh rökta*) oraz *O tym, jak uratowali księżyc* (*Wi zy a˙ mönd hon gyret*). Przygotowanie publikacji przez wilamowską młodzież umożliwił program Minigrantów Wilamowskich dla młodzieży w ramach wsparcia rewitalizacji języka *wymysiöeryś*, sfinansowany przez Fundację „Instytut Artes Liberales". (MM)

[31] Publikacja dostępna na stronie Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową Wydziału Artes Liberales UW: https://culturalcontinuity.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/05/menclikkajt-okladka-obwoluta-i-tre%C5%9B%C4%87.pdf (dostęp: 6.09.2022).

[32] Publikacja dostępna na stronie Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową Wydziału Artes Liberales UW: https://culturalcontinuity.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/05/Komiks.pdf (dostęp: 6.09.2022).

Król, Tymoteusz. (Opr.). (2021). *Ynzer łidła – nasze pieśni: Wilamowskojęzyczne pieśni, kołysanki i wyliczanki*. Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową[33]. folklor; język wilamowski; muzyka

Śpiewnik gromadzący popularne utwory śpiewane w języku wilamowskim, oprócz krótkiego wstępu i odsyłaczy bibliograficznych do utworów wcześniej publikowanych w druku, niezawierający dodatkowego komentarza. Książka zawiera 46 piosenek (tekst wilamowski i polski przekład) wraz z zapisem nutowym melodii opracowanym przez Roberta Majerskiego, 12 tekstów bez zachowanej melodii, a także 8 rymowanek-wyliczanek i 2 modlitwy. (MM)

An Annotated Bibliography of Published Works Concerning the Culture of Wilamowice and the Wymysorys Language, 1945–2000 and 2020–2022

This paper, the second part of a comprehensive Vilamovian bibliography, contains a list of 89 publications (1945–2000 and 2020–2022) concerning the history, culture and language of Wilamowice, a small town in the south of Poland, populated by descendants of medieval colonists of Germanic origin. The town is well known for its unusual folk costume and the critically endangered minority language known as Wymysorys. Although the bibliography mainly covers academic works (monographs, book chapters and journal articles) and popular science publications, it also includes a section listing literary works published in Wymysorys. Each entry provides bibliographic information, keywords and a brief description of the publication. Additionally, links to online versions of the works are provided where possible.

Keywords:
bibliography; history of Wilamowice; culture of Wilamowice; Wymysorys language; Vilamovian literature; Wilamowice

[33] Publikacja dostępna na stronie Centrum Zaangażowanych Badań nad Ciągłością Kulturową Wydziału Artes Liberales UW: https://culturalcontinuity.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/05/Ynzer_lidla_Krol_Tymoteusz_red_2021.pdf (dostęp: 6.09.2022).

Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 1945–2000 i 2020–2022

Niniejsze opracowanie, stanowiące drugą cześć zbiorczej bibliografii wilamowianistycznej, zawiera listę 89 publikacji z lat 1945–2000 (oraz najnowszych, z lat 2020–2022) dotyczących historii, kultury i języka Wilamowic – położonego na południu Polski miasta, zamieszkanego przez potomków średniowiecznych kolonistów germańskiego pochodzenia. Miejscowość ta słynie z niezwykle bogatego stroju ludowego i zagrożonego wymarciem języka mniejszościowego znanego jako *wymysiöeryś*. Bibliografia obejmuje przede wszystkim publikacje o charakterze naukowym (monografie, artykuły i rozdziały w monografiach) oraz popularnonaukowym, ale zawiera również suplement wymieniający literaturę piękną wydawaną w języku wilamowskim. W każdej nocie zamieszczono opis bibliograficzny, słowa kluczowe i krótką prezentację zawartości publikacji. Dodatkowo, tam, gdzie było to możliwe, dołączone zostały odsyłacze do wersji online wymienionych prac.

Słowa kluczowe:

bibliografia; historia Wilamowic; kultura Wilamowic; język wilamowski; literatura wilamowska; Wilamowice

Citation:

Król, T., Mętrak, M., & Żak, A. (2022). Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 1945–2000 i 2020–2022. *Adeptus*, *2022*(19), Article 2751. https://doi.org/10.11649/a.2751

Publication History:

Received: 2022-02-01; Accepted: 2022-09-06; Published: 2022-12-28